

زندگی

جهان بینی

و زیبایی شناسی حافظ

با افزوده ها و ویرایش تازه

اسدالله عمادی

نشر اشاره

عمادی، اسدالله ۱۳۳۱.

زندگی، جهان‌بینی و زیبایی‌شناسی حافظ / اسدالله عمادی:

تهران: نشر اشاره، ۱۶۸ ص. ISBN - 978 - 964 - 8936 - 52- 0

کتابخانه

کتابخانه

حافظ، شمس‌الدین محمد، ۷۹۲ق - سرگذشت‌نامه.

حافظ، شمس‌الدین محمد، ۷۹۲ق - دیوان - نقد و تفسیر.

شعر فارسی - قرن ۸ق - تاریخ و نقد

ج ۹ PIR 0425/68

۸۱۶۱/۳۲

۲۵۶۴۳۱۷

نشر اشاره

زندگی، جهان‌بینی و زیبایی‌شناسی حافظ

عمادی، اسدالله

رسم الخط، حروفچینی و صفحه‌بندی: اشاره

لیتوگرافی: ندا، چاپ: فرشیود و صحافی: کیما

چاپ اول: ۱۳۹۱ شمارهگان: ۱۰۰۰

شابک : ۰ - ۵۲ - ۸۹۳۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸ - ۵۲ - 0 ISBN: 978 - 964 - 8936

نشر اشاره، تهران، صندوق پستی ۱۱۷۷-۱۳۱۲۵ تلفکس: ۶۶۴۱۸۹۱۱

حق چاپ محفوظ است.

قیمت : ۵۰۰۰۰ ریال

۵	پیش درآمد
۱۱	«پیام حافظ»
۱۵	بخش یکم: زندگی و زمانه‌ی حافظ شیرازی
۱۷	تازش مغول‌ها
۲۱	سرنگونی مغول‌ها و شروع جنگ‌های خانگی
۲۲	آرایش قدرت‌های سیاسی در عصر حافظ
۲۴	جنبش‌های اجتماعی در عصر حافظ
۲۶	شهر و محله‌ی حافظ
۳۰	کودکی حافظ
۳۱	نام، و سال تولد حافظ
۳۵	شغل و موقعیت اجتماعی حافظ
۴۴	در جستجوی محبوب حافظ
۴۶	جهان ملک خاتون کیست؟
۵۹	جوانی حافظ

گفتی که: از اشعار این مرد، بوی دوست می‌آید^۱. و عمادالدین نسیمی،
شاعر مقتول حروفی، درباره‌اش چنین سرود:
خیال روی شمس‌الدین، مرا تا مونس جان شد
نه در اندیشه‌ی شمس، نه پروای قمر دارم
چو هست از روی شمس‌الدین، نشانی شمس خاور را
به یاد روی شمس‌الدین، سجود شمس خاور کن

و صائب نگه‌سنج گفت:
ز بلبلانِ خوش‌الحن این چمن، صائب
مریدِ زمزمه‌ی حافظِ خوش‌الحن باشی

امروز نیز چون گذشته، شعر حافظ، عاشقان بسیاری دارد. نیما
یوشیج او را «عجوبه‌ی خلقت» می‌نامد؛ جوش ملیح آبادی، شاعرِ اُردو
زبان، او را «بزرگ‌ترین شاعر جهان»^۲ می‌داند؛ و میرزا تورسون‌زاده، شاعر
معاصر تاجیک، خود را شاگرد «رودکی و بیدل و حافظ» می‌خواند و در
شعری که اشاره به حافظ دارد، می‌گوید:

چنین در آسمانِ عشق پر قدری
غزل می‌گفت و دُر می‌سفت حافظ، شاعر شیراز
سخن را داد در وصفِ شما جادوگران، پرواز

۱. مخزن‌الفرائب، به تصحیح پرفسور محمد باقر، به نقل از باستانی پاریزی، مقاله‌ی حافظ چندین
هنر، حافظ‌شناسی، جلد هفتم، صفحه ۷۶.

۲. هیمالیا (برگزید شعر اُردو)، ترجمه‌ی علی‌رضا نقوی، جلیل دوستخواه، صفحه ۵۱.

دلِ تاجیک و ایرانی، اسیر مهر حافظ شد
سرود عاشقان، گفتار پُر از سحرِ حافظ شد...

شعر حافظ، این سعادت را یافت که به زودی، در پهنه‌ی فلات ایران، و بخش‌هایی از آسیای صغیر و هند گسترش یابد^۱. اکنون شهرتِ حافظ، جهانگیر شده است. دلبستگی شاعران و متفکران بسیاری از اروپا و آمریکا به شعر حافظ، از جمله گوته^۲، نیچه^۳، انگلس^۴، یونگر^۵، روکرت^۶ و هاینریش هاینه^۷ از آلمان، ادوارد براون^۸ و جان پین^۹ از انگلستان، آندره ژید^{۱۰}، هانری دو مونتلان^{۱۱} و تورستان کلنگور^{۱۲} از فرانسه، یان ریپکا^{۱۳} از چک، و امیرسن از آمریکا، به شهرت او پیش‌تر دامن زد.

۱. کوشش برای شناخت حافظ در سرزمین‌های آسیای به سالیان دور باز می‌گردد. استاد سعید نفیسی نام بعضی از شرح‌ها را که نویسندگان این دیار نوشته‌اند، چنین بیان می‌کند: «شرح سروری، متوفی به سال ۱۶۹۹، شرح شمعی متوفی به سال ۱۷۰۰، شرح سودی بستی متوفی به سال ۱۷۰۰، پنج شرح به زبان فارسی بر دیوان حافظ نوشته‌اند مفتاح‌الکرمزقی حافظ‌الرموز تألیف قطب‌الدین قندهاری و... و یک شرح به زبان اردو تألیف یوسف علی‌شاه چشتی، به سال ۱۲۰۷ ه‍.ق» تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، صفحه ۲۰۶.

۲. گوته: شاعر، متفکر و طبیعی‌دان بزرگ قرن‌های ۱۸ و ۱۹، و نویسنده‌ی اثر جاودانه‌ی «فاوست».

۳. فیلسوف مشهور قرن نوزدهم.

۴. فیلسوف معروف قرن نوزدهم.

۵. شاعر سرشناس معاصر.

۶. شاعر و خاورشناس قرن نوزدهم.

۷. شاعر بزرگ قرن نوزدهم.

۸. نویسنده تاریخ ادبیات ایران.

۹. شاعر انگلیسی، مترجم هزار و یک‌شب.

۱۰. نویسنده‌ی «مانده‌های زمینی»، برنده‌ی جایزه‌ی نوبل ۱۹۴۷ م.

۱۱. عضو فرهنگستان فرانسه.

۱۲. شاعر معاصر.

۱۳. نویسنده‌ی تاریخ ادبیات ایران.

۱۴. شاعر بزرگ قرن نوزدهم.

شعر حافظ به بسیاری از زبان‌ها، و بارها به زبان انگلیسی ترجمه شده است.^۱

حادثه‌ی مهمی که در جهان شعری حافظ رخ داد، دل‌بستگی لایه‌های متفاوت اجتماعی به این جهان هنری است. محمد گلندام، دوست، هم‌کلاسی و گرده‌آورنده‌ی دیوان حافظ، به این نکته‌ی مهم اشاره می‌کند که حتّا در زمان و عصر این شاعر، غزل‌های او «با موافق و مخالف، به طناب‌زنی و رعنائی در آویخته و در مجلس خواص و عوام و خلوت سرای دین و دولت پادشاه و گداور عالم و عامی بزم‌ها ساخته و در هر مقامی، شَعَب‌ها آمیخته و شور‌ها انگیخته...»

این چنین، شصت و هفتاد سال بعد از مرگ حافظ، مولانا صدر معمای، وزیر بابر نیموری، آرامگاه حافظ را می‌سازد، نادرشاه افشار و کریم‌خان زند آن را مرمت می‌نمایند. و اکنون بعد از سده‌های طولانی، بسیاری از عاشقان و شیفتگان شعرش، در کنار آرامگاه او، سال نو را تحویل می‌کنند. این اتفاق را در چشم‌انداز وسیع‌تری نیز می‌توان دید. کافی است به دیدگاه سه شخصیت متفاوت آلمانی، درباره‌ی حافظ اشاره‌ای داشته باشیم تا به این واقعیت نزدیک‌تر شویم. نتیجه، این فیلسوف بدین که هیچ انگاری تمام‌عیار است، درباره‌ی حافظ می‌گوید: «میخانه‌ای که تو ساختی از هر خانه‌ای بزرگ‌تر است. همه‌ی جهان‌یان نمی‌توانند شرابی را که تو انداخته‌ای تا آخر بنوشند، ققنوس، مهمان توست. تو، همه چیز. میخانه‌ای، شرابی، ققنوس نیز هستی، مستی

۱. برای آشنایی با ترجمه‌ی اشعار حافظ به زبان انگلیسی ر.ک. صورتگر، کوکب: مقاله‌ی انعکاس پرتو حافظ یا عکس روی او در مقرب زمین، حافظ‌شناسی، جلد دوم.

مستان از توست ...^۱

گفته که شاعر و متفکری وحدت وجودی است، درباره‌ی او می‌گوید: «ای حافظ! سخن تو همچون ابدیت بزرگ است... حافظ! خود را با تو برابر دانستن جز نشان دیوانگی نیست^۲» و انگلس، فیلسوف نامدار، در نامه‌ای به مارکس، از دل مشغولی خود به شعر حافظ سخن می‌گوید. «او هم مانند گفته، قصد آموختن زبان فارسی داشته است تا حافظ را بهتر بفهمد^۳».

در ایران، پژوهندگان بسیاری درباره‌ی حافظ، کتاب و مقاله نوشتند.^۴ در دهه‌های اخیر، پژوهندگان معاصر، در پرتو کتاب‌های تاریخی و تذکره‌های به چاپ رسیده، گوشه‌های مهمی از زندگی هنری و تاریخی حافظ را روشن کردند. با این همه، هنوز بخش‌هایی از زندگی حافظ، ناشناخته است که دلدادگی و تلاش بیش‌تری را می‌طلبد. این کتاب، در پنج فصل تدوین شد. ابیات دیوان حافظ، برگرفته از تصحیح علامه قزوینی و قاسم غنی است. امید که شیفتگان حافظ، این نوشته‌های پراکنده را که حاصل سال‌ها تلاش و عشق و شوریدگی به حافظ است، با دیده‌ی چشم‌پوشی بخوانند و این سخن حافظ را از سرِ صادق بپذیرند که:

دَرّه را تا بُنُود هَمّتِ عالی، حافظ!

طالبِ چشمه‌ی خورشید درخشان نشود

۱. به نقل از هومن: حافظ چه می‌گوید؟، به کوشش اسماعیل خوبی، صفحه ۳.

۲. گفته: دیوان شرقی، ترجمه‌ی شجاع‌الدین شفا، صفحه ۸ - ۵۳.

۳. به نقل از مهدی پرهام: ابعاد جهانی حافظ، حافظ‌شناسی، جلد یازدهم، صفحه ۱۶.

۴. برای آشنایی با آثار منتشر شده درباره‌ی حافظ، رجوع شود به: مهرداد نیکنام: کتاب‌شناسی حافظ.